

Lapset ja nuoret rikoksen uhreina

Riittakerttu Kaltiala-Heino
Professori, vastualuejohtaja
TaY lääketieteen laitos
TAYS nuorisopsykiatrian vastualue

Väkivalta

Tahallaan, vahingoittamistarkoituksessa toiseen henkilöön kohdistettu fyysinen teko, joka aiheuttaa / voisi aiheuttaa vammoja

Aseella tehostettu uhkaus

Seksuaaliseen toimintaan pakottaminen

Rikoslaisissa määritetyt väkivaltarikokset

Käsiteviidakkoa

Aktiivinen

Kaltoinkohtelu

Symbolinen väkivalta

Henkinen väkivalta

Kemiallinen väkivalta

Seksuaalinen riisto

Seksuaalinen hyväksikäyttö

Koulukiusaaminen

Väkivallalle altistuminen

Passiivinen

Rikokset, väärinkäytökset ja traumaattiset kokemukset

Kaikki väkivallanteot eivät ole rikoksia, varsinkaan, jos käsitettä laajennetaan fyysisen väkivallan ulkopuolelle

Välittömät ja pitkän aikavälin haitalliset seuraamukset eivät riipu tapahtuman määrittelystä rikokseksi tai ei-rikokseksi

On traumaattisia tapahtumia, joita ei lueta rikoksiksi, ja rikostekojä, joita uhri ei pidä traumaattisina

Tietolähteitä

Tilastot

- Poliisin tietoon tulleet rikokset
- Rikoksista tuomitut
- Terveydenhuollon rekisterit: HILMO
- Lastensuojelun asiakastietojärjestelmät

Kyselyt

- Uhritutkimukset

Lasten henkirikoskuolleisuus

Vuonna 2009 kuoli Suomessa 19 0-14-vuotiasta tapaturmiin ja väkivaltaan, näistä 1 itsemurhaan, 3 murhaan, tappoon tai muuhun tahalliseen pahoinpitelyyn ja 3 vahingoittavaan tapahtumaan, jonka tahallisuus jäi epäselväksi

Lasten kuolleisuus henkirikoksiin on vähentynyt voimakkaasti jo 50-luvulta alkaen

Erytisesti alle 1-vuotiaana kuolleiden määrä on pienentynyt, myös suhteutettaessa luvut ikäkohortin kokoon

Neuvolapalvelut, sosiaaliturva, asenteet

Poliisin tietoon tulleet väkivaltarikokset 0-15-vuotiaisiin

Vuonna 2006 poliisin tietoon tulleita alle 15-vuotiaisiin kohdistuneita väkivaltarikoksia (ei seksuaali-) oli 2128, näistä yli 4/5 pahoinpitely tai lievä pahoinpitely

Poikien joukossa pahoinpitelyrikoksen uhriksi joutuminen lisääntyy kouluiästä alkaen, tytöillä nuoruusiässä

Osa pienimpiin lapsiin kohdistuneista rikoksista saattaa jäädä piiloon

Nuoruusikäisen elämänpiiri laajenee ja mahdollisuus joutua rikoksen kohteeksi kasvaa

Ellonen ym. 2007

Seksuaalirikokset

Vuonna 2010 poliisin tietoon tuli 1082 alle 16-vuotiaisiin kohdistunutta seksuaalirikosta (raiskaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö / sen yritys, lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö / sen yritys)

- 554 kohdistui 13-15-vuotiaisiin
- 929 kohdistui tyttöihin

Seksuaalirikoksen uhriksi joutuvat useammin tytöt, ja ero näkyy jo alle kouluikäisten joukossa

Tilastokeskus; Ellonen ym. 2007 Tays

Kyselyt uhriksi joutumisesta

Kansalliset uhritutkimukset: n 8000 otos 15-74-vuotiaita

- Vuonna 1980 21% 15-19-vuotiaista vastaajista oli viimeisen vuoden aikana kokenut fyysistä väkivaltaa, v 2006 11%

Kouluterveyskysely

- Onko joku varastanut tai yrittänyt varastaa sinulta käyttämällä väkivaltaa tai uhkaamalla sillä viimeisten 12 kk aikana?
- Onko sinulta muuten varastettu jotakin viimeisten 12 kk aikana?
- Onko joku uhannut fyysisesti vahingoittaa sinua viimeisten 12 kk aikana?

Yläkoululaisten* uhkakokemukset viimeisten 12 kk aikana 2000-2009 (%).
Kouluterveyskysely

	2000-1	2002-3	2004-5	2006-7	2008-9
Yrittänyt varastaa väkivalloin					
tytöt	3	5	3	4	4
pojat	12	8	6	7	8
Muuten varastanut					
tytöt	19	16	13	13	14
pojat	19	14	12	13	15
Uhannut vahingoittaa					
tytöt	14	12	11	10	12
pojat	25	16	16	17	19

* Vastaaajien määrä vuosipareittain 72000-82000

Lapsiuhritutkimus 2008

Kyselytutkimus 6.- ja 9.-luokkalaisille, n=13 459

- Tavanomainen rikollisuus
- Ikätovereiden ja sisarusten välinen väkivalta
- Perheväkivallan todistaminen
- Kuritusväkivallan tai muun vanhempien taholta tulevan väkivallan kokeminen
- Seksuaalinen väkivalta
- Internetin ja matkapuhelimen kautta välittyvä
- Koulukiusaaminen

Tavanomainen rikollisuus, 12 kk (%)

6.lk 9.lk

Ryöstö	3	2
Varkaus	11	11
Vahingonteko	16	14
Pahoinpitely	19	19
Pahoinpitelyn yrityk	9	10
Laiton uhkaus	17	22

- Pojat pääsääntöisesti enemmän kuin tytöt

Tavanomainen rikollisuus, jatkuu

Poikien tapauksissa tekijänä melkein aina poika / mies, tyttöjen tapauksista n. puolet tyttöjen / naisten tekemiä

Pääosa väkivallasta tuttujen ikätovereiden tekemää

Poikiin kohdistui enemmän tuntemattomien tekemää väkivaltaa (koulussa), tyttöihin perheen (kotona)

Ikätovereiden välinen väkivalta, viimeiset 12 kk (%)

	6.lk	9.lk
Ikätovereiden välinen pahoinpitely	25	21
Ikätovereiden taholta tuleva fyysinen, väkivaltainen kiusaaminen	15	11
Ikätovereiden taholta tuleva psyykkisesti väkivaltainen kiusaaminen	23	23
• Sukupuolierot ei systemaattisia		

9-luokkalaisten* kokema kuritusväkivalta ennen 14 v, %

Tyrkännyt, töninyt, ravistellut	12
Tukistanut	34
Läimäyttänyt	10
Antanut piiskaa	10
Antanut selkäsaunan	4
Lyönyt nyrkillä	2
Lyönyt esineellä	2
Potkaissut	2
Uhannut veitsellä tai aseella	1
Käyttänyt veistä tai asetta	<1

- 6-luokkalaisten kokemukset samankaltaisia

9-luokkalaisten kokema kuristusväkivalta 12 kk v 1988 ja 2008

Symbolisen aggression muodot vähentyivät 2-9%

Lievän väkivallan muodot vähentyivät
kolmannekseen

Nyrkillä ja esineellä lyöminen ja potkiminen
vähenevät, mutta olivat alin perin harvinaisia

Aseella/ veitsellä tehostettu väkivalta ennallaan

Ellonen ym. 2008, Sariola 2000

Seksuaaliset kokemukset aikuisten kanssa

Vuonna 1988 13% 9-luokkalaisista ilmoitti seksuaalisia kokemuksia aikuisten kanssa, v 2008 8% (6-lk 3%)

Pääosin tapahtuneet nuoren ollessa 14 v tai vanhempi

Kokemuksia enemmän tytöillä

Vähentymisen samantyyppisiä tytöillä ja pojilla

Valtaosalla vain yksi kokemus

Yhdyntä tai muuta kosketteluun sisältäneet kokemukset vähentyneet, paljasteluun ja ehdotuksiin liittyvät tytöillä lisääntyneet

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkit (ikäero; sukuelinten koskettelu, yhdyntä; pakko) täyttävien kokemusten määrä alkaa kasvaa n 12 -vuotiaana

Väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön vaikutus lapsen ja nuoren kehitykseen

Nuorisopsykiatristen potilaiden ja päihdehuollon asiakkaiden sekä lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen nuorten joukossa paljon lapsuuden hyväksikäyttö- ja pahoinpitelykokemuksia

Samoin teiniäideillä ja naisten turvakoteihin hakeutuvilla

Retrospektiivisistä aineistoista ei kuitenkaan voi päätellä syy-seuraussuhteita

Psykologiset reaktiot

Lapsuuden pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö on yhdistetty alentuneeseen itsetuntoon, hallinnan tunteen menettämiseen, ylivalppauteen ja ärtyvyyteen, luottamuksen menetykseen ja itsesyytöksiin

Heikko menestys ikätoverisuhteissa, hyljeksityksi joutuminen, aggressiivinen käyttäytyminen

Myöhempi seurustelu- ja parisuhdeväkivalta sekä ajautuminen hyväksikäyttäviin parisuhteisiin

Sosiaalisen informaation prosessoinnin vääristyminen?

Psykologiset

Negatiiviset psykologiset reaktiot ovat itsessään kuormittavia

Altistavat mielenterveyden häiriöille

- Alhainen itsetunto – depressio, ahdistuneisuushäiriöt
- Itsesyytökset – itsetuhoinen käyttäytyminen
- Sosiaalisen informaation prosessoinnin vaikeudet ja kielelliset vaikeudet - käytöshäiriöt

Biologiset

Pitkäaikaisia muutoksia niin aivojen rakenteessa ja hermoverkkojen toiminnassa, neuroendokriinisessä toiminnassa, erityisesti stressireaktioita säätelevällä HPA-akselilla (hypotalamus-aivolisäke-lisämunuaisten kuorikerros – akseli), ja immuunivasteessa

Tutkimustulokset osin ristiriitaisia, esim. todettu sekä jatkuvasti ylivilittynyttä että vaimentunutta reagointia

Samanlaisia muutoksia kuvattu esimerkiksi depressiossa ja ahdistuneisuushäiriöissä sekä impulssikontrollin häiriöissä

Myöhempimpi psykiatrinen sairastavuus

Lasten kaltoinkohtelun on osoitettu altistavan lukuisille nuoruusiän ja aikuisuuden psykiatrisille häiriöille, esimerkiksi mielialahäiriöille, käytöshäiriölle, erilaisille ahdistuneisuushäiriöille ja päihdehäiriöille sekä itsetuhoiselle oireilulle

Esimerkiksi seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneilla masennustilat 5-8 kertaa yleisempiä, itsemurhayritykset 11 x

Riski posttraumaattiseen stressihäiriöön, päihdehäiriöihin, ja epävakaiseen persoonallisuuteen yli viisinkertainen, ja riski mieliala- ja ahdistuneisuushäiriöihin sekä psykooseihin 2-3-kertainen

Myöhempi psykiatrinen...

Lapsuuden seksuaalisen hyväksikäytön selitysosuudeksi myöhemmästä psykopatologiasta on esitetty 8-13%

Kun erilaisia sekoittavia tekijöitä on kontrolloitu, lapsuuden kaltoinkohteluun liittyvä riski eri häiriöille on eri tutkimuksissa ollut 2-5-kertainen verrattuna altistumattomiin

Lapsuuden kaltoinkohtelu on myöhempien mielenterveyden häiriöiden kehittymisen näkökulmasta yhtä haitallista tytöille ja pojille

Myöhempi psykiatrinen...

Kaltoinkohtelun merkitys psykiatristen häiriöiden synnylle on epäspesifinen: samantapaisesta kaltoinkohtelukokemuksesta voi seurata erilaisia häiriöitä, ja toisaalta erilaisista väärinkäytösten uhriksi joutumisista samanlaista oirekuvaa

Uhrien elämässä lukuisia muitakin riskitekijöitä, joista osa on myös itse kaltoinkohtelulle altistavia seikkoja kuten köyhyys, vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, vanhempien parisuhteen vaikeudet, perheen sosiaalisen tuen puute ja sosiaalinen huono-osaisuus

Ikä tapahtumahetkellä ja tapahtuman kesto

Tutkimuksen metodologiset ongelmat

Ruumiillinen sairastavuus

Pahoinpitelyn ja seksuaaliset riiston kokemukset lapsuudessa voivat vaikuttaa myöhempien kehitysvaiheiden terveydentilaan niin emotionaalisten seuraamusten kuin käyttäytymismallien, sosiaalisten riskitekijöiden ja kognitiivisten syiden vuoksi

Päihteet, tupakka, ylipaino, riskiseksi

Iskeeminen sydänsairaus, maksasairaudet, keuhkoahtauma, sukupuolitaudit

Suora biologinen vaikutus altistaa samoin

Missä iässä haitallisinta?

Varhainen kaltoinkohtelu voisi olla kaikkein haitallisinta siksi, että varhaisimpien kehitystehtävien vahingoittumisen seuraukset voisivat kertautua aina seuraavissa kehitystehtävissä (esim. kognitiiviset puutokset ja sosiaalisen kehityksen viiveet)

Nuoruusikäisellä on yleensä enemmän liikkumavapautta, jonka seurauksena myös mahdollisuus epäsosiaalisiin ja itseä vahingoittaviin traumaperäisen stressin hallintayrityksiin, kuten epäsosiaalinen toiminta ja päihteet, mahdollistuu

Nuorisopsykiatrinen hoito

Traumaan fokusoituva CBT

Sekoittavat tekijät

Oireilun luonne, motivaatio, ahdistuksen sieto ja kognitiivinen taso huomioitava

Olosuhteita stabiloivat interventiot ja käyttäytymisen hallinta

Lääkehoidon mahdollisuudet ajankohtaisen diagnoosin mukaan

Unohdettu ja uudelleen muistettu trauma?

Kiivasta akateemista, kliinistä ja eräissä maissa juridistakin keskustelua on käyty siitä, voiko traumaattinen tapahtuma painua unhoon mutta aiheuttaa silti oireita, tai painua unhoon ja muistua myöhemmin mieleen

Voimakkaiden, uhkaavien traumojen yhteydessä tapahtuva HPA-akselin aktivoituminen johtaa sellaiseen stressihormonitasojen nousuun, että syntyvä muistijälki todennäköisemmin on erityisen vahva

Esimerkiksi posttraumaattiseen stressihäiriöön kuuluvat traumakokemuksen palautumat ovat erityisen vaikeita torjua

Muistin ohjaaminen epäeettistä

Ilmoitusvelvollisuus

Lastensuojelulain 5 luvun 25§ 1.1.2012 voimaan tulevan momentin mukaan (lisätty 542/2011) sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöillä, kuten useilla muillakin laissa määritellyillä henkilöillä, on lastensuojeluilmoituksen tekemisen lisäksi velvollisuus ja oikeus salassapitosäädösten estämättä tehdä ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella epäillä lapseen kohdistunutta rikoslain 20 luvussa rangaistavaksi säädettyä tekoa, siis seksuaalirikosta.

